

Yrkesdeltakelsen lavere enn i 1998

AV TORMOD REIERSEN

SAMMENDRAG

Andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som deltar i yrkeslivet, yrkesdeltakelsen, er et av de viktigste kriteriene for å vurdere om man lykkes med arbeids- og velferdspolitikken. I 2006 deltok 72,8 prosent¹ av befolkningen i alderen 16–74 år i arbeidsstyrken. Dagens arbeidsmarked er preget av økende knapphet på arbeidskraft innenfor de fleste sektorer. Det bør derfor være store muligheter for å øke yrkesdeltakelsen i Norge. Dette gjelder blant annet personer med helserelaterte lidelser eller lav sosial kompetanse. Om lag 425.000, eller 17 prosent av antall personer i alderen 25–64 år stod i 2006 utenfor arbeidsstyrken i følge Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser (AKU).

Siden forrige høykonjunktur i 1998 har arbeidstyrken økt med 116.000 personer. Imidlertid har antall personer i yrkesaktiv alder økt i perioden slik at andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som er i jobb eller som søker aktivt arbeid, yrkesdeltakelsen, er lavere enn den gangen. I 1998 var yrkesdeltakelsen 73,3 prosent. AKU viser at yrkesdeltakelsen reagerer på konjunkturrendringer med et etterslep. Yrkesdeltakelsen begynte først å stige i 1. kvartal 2006. Veksten i yrkesdeltakelsen har vært særlig sterk de siste kvartalene, og viser foreløpig ingen tegn til utflating. Det ser dermed ut som at yrkesdeltakelsen i løpet av året kan komme opp mot 1998-nivået.

Blant menn er yrkesdeltakelsen totalt sett fortsatt lavere enn i hele perioden 1998–2002. Vi merker oss at yrkesdeltakelsen blant menn over 60 år har økt, mens det er en nedgang for yngre menn sammenlignet med i 1998. Blant kvinner er yrkesdeltakelsen lavere enn i 2002, men høyere eller like høy som i øvrige år i perioden. Når man tar hensyn til den trendmessige økningen i yrkesdeltakelsen blant kvinner, er det grunn til å regne med vekst i yrkesdeltakelsen for kvinner i fremtiden. Dette er momenter som trekker i retning av:

1. at det fortsatt er innenlandske arbeidskraftsressurser utenfor arbeidsmarkedet som kan bli disponible for arbeidsmarkedet selv om mange indikatorer for arbeidsmarkedet tyder på at det er vanskelig å rekruttere arbeidskraft innenfor de fleste yrker og næringer
2. at det kan bli vanskelig å få yrkesdeltakelsen blant menn tilbake til 1998-nivået.

Den demografiske utviklingen tilsier at antall personer i arbeidsstyrken fortsatt vil øke noe i årene som kommer. Forskyvninger i befolkningen fra aldersgrupper med høy yrkesdeltakelse til aldersgrupper med lavere yrkesdeltakelse har imidlertid siden 2002 trukket i retning av at andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som deltar i yrkeslivet går ned. Dette er en utvikling som vil fortsette i årene som kommer. Når man skal vurdere utviklingen i yrkesdeltakelsen, bør man derfor justere for endringer i befolkningssammensetningen.

INNLEDNING

Veksten i sysselsettingen er nå svært sterk. Fra 2005 til 2006 økte sysselsettingen i gjennomsnitt med 65.000 personer. Høy vekst i sysselsettingen skyldes at arbeidsledigheten gikk sterkt ned og at det er stor vekst i befolkningen i yrkesaktiv alder, blant annet som følge av rekordhøy innvandring. Også andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som meldte seg på arbeidsmarkedet gikk noe opp fra 2005 til 2006.

Høy etterspørsel etter arbeidskraft gir en historisk mulighet til å la flere personer få fotfeste på arbeidsmarkedet. Dersom vi lykkes med dette, vil vi også stå bedre rustet når en ny nedgangskonjunktur inntreffer. Personer som da er i jobb vil ha større muligheter for å bli værende i arbeidsmarkedet selv om de på ny vil oppleve perioder uten jobb. På den annen side er risikoen stor for at mange personer som ikke lykkes med å få seg jobb i en høykonjunktur vil holdes varig utenfor arbeidslivet.

Andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som i større

eller mindre grad deltar i arbeidsstyrken, yrkesdeltakelsen, er et av de viktigste kriteriene for å vurdere om man lykkes i arbeids- og velferdspolitikken. I denne artikkelen vil vi sammenligne dagens arbeidsstyrke og yrkesdeltakelse med situasjonen i 1998. På begge disse tidspunktene var Norge inne i en høykonjunktur med knapphet på kvalifisert arbeidskraft i flere yrker og bransjer. Er det slik at vi har klart å mobilisere en like stor andel av arbeidskraftsressursene i dag som i 1998, eller er det slik at det på kort sikt fortsatt bør være et potensiale for vekst i yrkesdeltakelsen?

Vi viser også til artikkelen om sykefravær i denne rapporten, der det blir gjort forutsetninger om utviklingen i dagsverk per sysselsatt i årene som kommer. I den artikkelen brukes imidlertid andre datakilder enn i denne artikkelen.

¹ I følge gammel definisjon i arbeidskraftundersøkelsene. Se for øvrig egen faktaramme om definisjoner.

Datakilde, definisjoner og metode

Arbeidsstyrken er definert som summen av arbeidsledige og sysselsatte i henhold til Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser (AKU). For å bli definert som sysselsatt er det tilstrekkelig å jobbe én time i uka. Midlertidige fraværende fra jobb pga. ferie, sykdom, permisjon etc. defineres som sysselsatt.²

Yrkesdeltakelsen er andelen av befolkningen i alderen 16-74 år som deltar i arbeidsstyrken. Vi bruker også begrepet yrkesdeltakelse om de enkelte aldersgrupper. Ofte brukes også begrepet **yrkesfrekvensen** om denne størrelsen.

For å gjøre sammenligninger med 1998 er det ikke tilstrekkelig kun å se på utviklingen i yrkesdeltakelsen for hele aldersgruppen 16-74 år. I aldersgruppene under 25 år og over 55 år er yrkesdeltakelsen lavere enn blant personer i alderen 25-55 år. Endringer i alderssammensetningen vil i seg selv bidra til endringer i den totale yrkesdeltakelsen. I analysen vil vi derfor korrigere for endringer i alderssammensetningen.

Yrkesfrekvensen i de ulike aldersgruppene er blant annet avhengig av

- konjunktursituasjonen
- yrkesdeltagelse i ulike kohorter (som blir eldre)
- tilgang til uførepensjon og AFP
- utdanningstilbøyeligheten

Yrkesdeltakelsen gir et godt bilde av hvor stor andel av befolkningen som i større eller mindre grad deltar i yrkeslivet. Utviklingen i yrkesdeltakelsen gir imidlertid ikke et fullstendig bilde av tilbudet av arbeidskraft. I de yngste og de eldste aldersgruppene er eksempelvis deltidsarbeid utbredt som følge av at mange kombinerer skolegang og jobb og pensjon og jobb. Vi vil derfor også gi noen korte vurderinger av utviklingen i antall utførte timeverk per sysselsatt.

Statistisk sentralbyrå la om arbeidskraftundersøkelsene (AKU) fra 1. januar 2006, noe som påvirket tall over sysselsatte, arbeidsledige og arbeidsstyrken. Statistisk sentralbyrå har imidlertid beregnet størrelsene i AKU etter både ny og gammel definisjon. For å kunne sammenligne med tidligere år har vi i denne artikkelen utelukkende benyttet tall etter gammel definisjon.

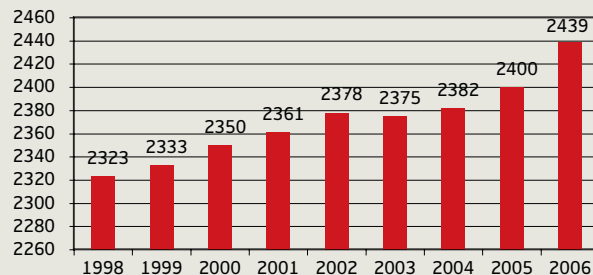
² Se www.ssb.no for utfyllende informasjon.

HOVEDTALL FOR UTVIKLINGEN I ARBEIDSSTYRKEN 1998–2006

Arbeidsstyrken reagerer tregt på konjunktur- endringer

Siden 1998 har arbeidsstyrken økt med 116.000 personer, se figur 1. Norge har vært inne i en oppgangskonjunktur siden 2. kvartal 2003. Fra 2003 til 2006 økte arbeidsstyrken med 64.000 personer. Det meste av denne veksten kom fra 2005 til 2006. Det tok tid før oppgangskonjunktoren gav seg utslag i en markant økning i sysselsettingen

Figur 1:
**Utviklingen i arbeidsstyrken fra 1998–2006.
Årsgjennomsnitt. 1000 personer.**

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅS ARBEIDSKRAFTUNDERSØKELSER.

og nedgang i arbeidsledigheten. Dette skyldes blant annet følgende forhold:

1. Etter en nedgangskonjunktur har bedriftene ledig kapasitet. Økt etterspørsel etter varer og tjenester kan dermed dekkes gjennom økt produktivitet blant de ansatte. En del ansatte vil også ha mulighet for å øke arbeidstiden.
2. I 2004 var det nedgang i sykefraværet. Arbeidskraftsressurser ble dermed frigjort slik at behovet for nyansettelser ble redusert.
3. I begynnelsen av oppgangskonjunktoren var veksten i offentlig sektor moderat. Offentlig sektor er arbeidsintensiv og derfor viktig for den totale utviklingen i sysselsettingen.

Yrkesdeltakelsen øker igjen

Andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som deltar i yrkeslivet har i perioden 1998–2006 sett under ett avtatt fra 73,3 prosent til 72,8 prosent. Det var en økning blant kvinner og en nedgang blant menn. Nedgangen i den totale yrkesdeltakelsen gjenspeiles delvis i at det ved utgangen av desember 2006 var i alt 438.600 personer i yrkesaktiv alder som mottok helserelatert ytelse utenom dagpenger³. Disse utgjorde 14,3 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder (16–66 år). I 1998 var de tilsvarende tallene henholdsvis 322.600 personer og 11,1 prosent av den yrkesaktive delen av befolkningen

Den totale yrkesdeltakelsen falt fra toppnoteringen 73,5 prosent i 2002 til 72,4 prosent i 2005. I 2006 var det igjen økning i yrkesdeltakelsen til 72,8 prosent⁴. Veksten i arbeidsstyrken viste i følge sesongjusterte tall fra Statis-

³ Det vil si rehabiliteringspenger, attføringspenger, tidsbegrenset uførestønad eller varig uførepensjon.

⁴ I 2006 var det en omlegging av AKU som påvirket flere størrelser. I denne artikkelen presenterer vi utelukkende tall etter gammel definisjon slik at statistikken blir sammenlignbar.

tisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser tegn til utflatning tidlig i 2006. Det kan nå se ut som om veksten har tatt seg opp igjen, og er sterkere enn det demografiske endringer skulle tilsi. Det ser dermed ut til at veksten i yrkesdeltakelsen fortsetter i 2007.

Foreløpig kort periode med vekst i sysselsetting og yrkesdeltakelse

Figur 2 viser yrkesdeltakelsen innenfor de ulike aldersgruppene i 2006. For både kvinner og menn er yrkesdeltakelsen høyest blant personer i alderen 25–54 år. Figuren illustrerer at selve alderssammensetningen blant personer i alderen 16–74 år har betydning for den totale yrkesdeltakelsen. En stor andel av befolkningen i aldersgrupper med høy yrkesdeltakelse trekker i retning av høy total yrkesdeltakelse.

Figur 3–5 viser utviklingen i yrkesdeltakelsen totalt sett og for menn og kvinner i perioden 1998–2006. I tillegg viser vi hvordan utviklingen i yrkesdeltakelsen hadde vært dersom vi korrigerer for endringer i alderssammensetningen mellom 1998 og 2006.

For å illustrere dette vil vi forklare figur 3 nærmere. Fra 1998 til 2001 økte den totale yrkesdeltakelsen noe. Imidlertid tilsa endringer i alders- og kjønnsammensetningen at yrkesdeltakelsen skulle øke. Når vi kontrollerer for dette, ser vi at det var en reell nedgang i yrkesdeltakelsen i denne perioden. Figuren viser videre at yrkesdeltakelsen i 2006 totalt sett var om lag 0,4 prosentpoeng lavere enn i 1998, når vi tar hensyn til endringer i befolkningen.

I 1998 hadde oppgangskonjunkturen som startet i 1992/1993 vart i 5 år. Allerede fra 1994 var det en sterk vekst i sysselsetting og yrkesdeltakelse. I denne oppgangskonjunkturen er det først i 2006 vi ser en tilsvarende vekst i yrkesdeltakelse og sysselsetting, og mot slutten av 2006 er veksten i sysselsettingen sågar sterkere enn i for-

rige oppgangskonjunktur. I forrige oppgangskonjunktur var trolig potensialet for vekst i yrkesdeltakelsen større etter den dype nedgangskonjunkturen som varte fram til 1992/1993.

Kvinner yrkesdeltakelse kan øke

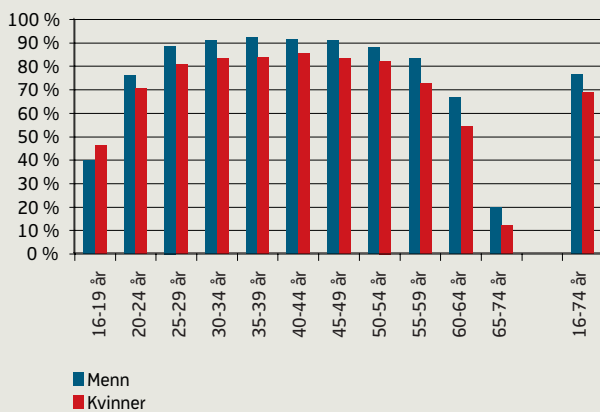
Figur 4 viser videre at yrkesdeltakelsen blant kvinner nådde en foreløpig topp i 2002. Blant kvinner er det trolig en underliggende trendmessig vekst som følge av at flere i de eldste aldersgruppene etter hvert vil ha sterk tilknytning til arbeidsmarkedet. Kvinner tok del i denne oppgangskonjunkturen på et relativt sent tidspunkt blant annet som følge av at veksten i offentlig sektor lenge var moderat. Dersom oppgangskonjunkturen fortsetter, tilsier også dette at det fortsatt er et potensiale for økt yrkesdeltakelse blant kvinner. Tar vi hensyn til endringer i befolkningsammensetningen, var yrkesdeltakelsen blant kvinner i 2006 omtrent som i 2002, men både konjunktur- og trend-/kohorteffekter tilsier at yrkesdeltakelsen for kvinner bør kunne øke.

Lavere yrkesdeltakelse blant menn i 2006 enn i 1998

Figur 5 viser at yrkesdeltakelsen blant menn har gått ned med om lag to prosentpoeng fra 78,4 i 1998 til 76,4 prosentpoeng i 2006. Endringer i alderssammensetningen tilsier kun en nedgang på om lag 0,4 prosentpoeng. Dette innebærer at det også blant menn bør være et betydelig potensiale for vekst i yrkesaktiviteten. Blant menn har det dermed vært en nedgang i yrkesdeltakelsen på om lag 1,6 prosentpoeng utover det demografiske endringer skulle tilsi. Dette tilsvarer vel 25.000 personer.

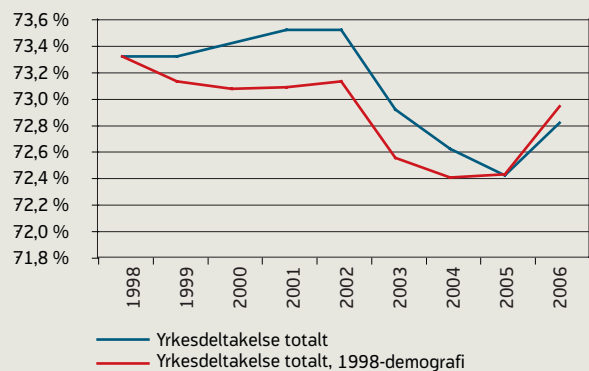
Uten økning i de alders- og kjønns spesifikke yrkesfrekvensene vil den totale yrkesdeltakelsen kunne avta med om lag 1 prosentpoeng i løpet av de nærmeste tre årene som

Figur 2:
Yrkesdeltakelsen blant kvinner og menn i 2006.
Fordelt på aldersgrupper.

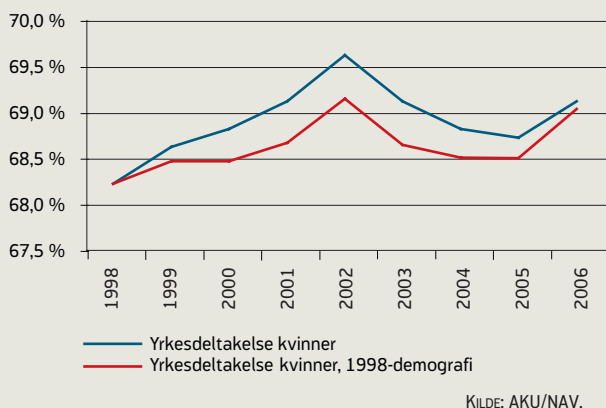
KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅS ARBEIDSKRAFTUNDERSØKELSER.

Figur 3:
Utviklingen i yrkesfrekvensen for alderen
16–74 år. I alt. Faktisk utvikling og utvikling
dersom vi korrigerer for endringer i alderssammen-
setningen. Årsgjennomsnitt 1998–2006.

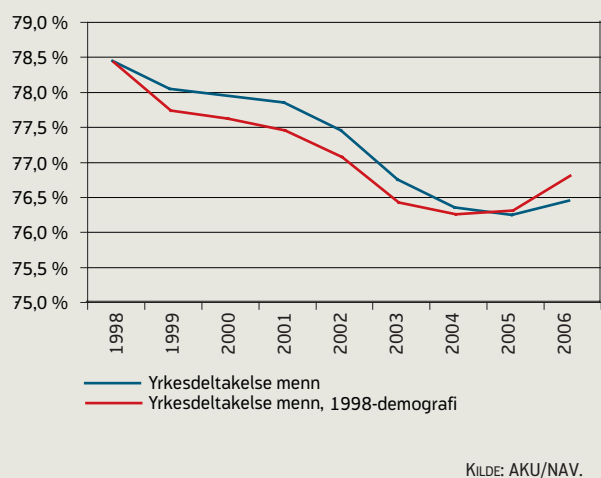

KILDE: AKU/NAV.

Figur 4:
Utviklingen i yrkesfrekvensen for alderen 16-74 år. Kvinner. Faktisk utvikling og utvikling dersom vi korrigerer for endringer i alderssammensetningen. Årsgjennomsnitt 1998-2006.

Figur 5:
Utviklingen i yrkesfrekvensen for alderen 16-74 år. Menn. Faktisk utvikling og utvikling dersom vi korrigerer for endringer i alderssammensetningen. Årsgjennomsnitt 1998-2006.

følge av endringer i alderssammensetningen. Fortsatt vil imidlertid antall personer i arbeidsstyrken kunne øke.

ALDERSSPESIFIKKE ENDRINGER I YRKESDELTAKESEN

Vi har sett at yrkesdeltakelsen blant menn har gått betydelig ned i perioden 1998-2006, mens yrkesdeltakelsen blant kvinner sett under ett har gått opp i den samme perioden. I det følgende vil vi se litt nærmere på hvilke aldersgrupper som har vært drivkrefter i denne utviklingen.

Økt yrkesdeltakelse blant både menn og kvinner over 60 år

Figur 6 viser at det har vært en betydelig vekst i yrkesdeltakelsen blant både menn og kvinner over 55 år fra 1998-2006, totalt sett. Ser vi nærmere på enkeltaldersgrupper over 55 år, finner vi at det har vært en økning i yrkesdeltakelsen blant både menn og kvinner over 60 år. Økningen blant menn kan skyldes at dagens eldre har et høyere utdanningsnivå og mindre krevende fysisk arbeid enn tidligere. Dersom dette er forklaringen, er dette en utvikling som vil kunne fortsette i årene som kommer. I så tilfelle vil ikke den totale yrkesdeltakelsen gå like mye ned som økningen i befolkningen i denne aldersgruppen framover skulle tilsi.

Blant kvinner er det i tillegg også økning i yrkesdeltakelsen blant personer i alderen 50-54 år. Økt yrkesdeltakelse blant eldre kvinner er i tråd med det som forventes. Kvinner hadde tidligere en langt lavere yrkesdeltakelse enn menn. Etter hvert som kvinner med høyere yrkesdeltakelse når høyere alder, vil yrkesdeltakelsen blant eldre kvinner øke.

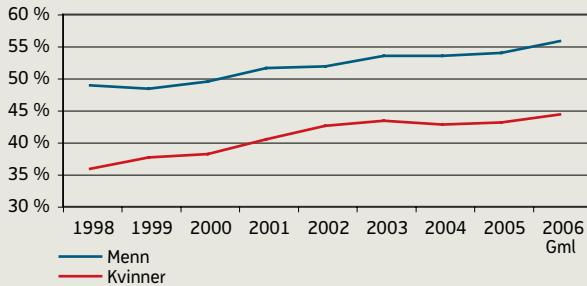
En annen forklaring kan være at det er en mer gunstig alderssammensetning internt i de eldste aldersgruppene. I presentasjonen av arbeidskraftundersøkelsene for 4. kvartal 2006 skriver imidlertid Statistisk sentralbyrå følgende om aldersgruppen 55-74 år og utviklingen fra 4. kvartal 2005 til 4. kvartal 2006: «Yrkesaktiviteten blant de eldste arbeidstakerne har økt med 2,6 prosentpoeng, og en må tilbake til 1970-tallet for å finne tilsvarende høy andel yrkesaktive (49,4 prosent). Også her spiller endret alderssammensetning en rolle. Det blir flere av de «unge eldre» (gruppen 55-64 år), og denne aldersgruppen har høyere yrkesaktivitet enn de aller eldste (gruppen 65-74 år). Imidlertid ser det også ut til at yrkesaktiviteten også øker innen ettårige aldersklasser, slik at det ikke bare er endret alderssammensetning som ligger bak oppgangen i yrkesaktivitet blant eldre.»

I hvilken grad kan vi se at økt yrkesdeltakelse blant eldre kvinner og menn reflekteres i statistikk over personer som mottar stønader gjennom NAV? Blant menn har andelen med uføreytelser over 60 år gått ned i perioden 1998-2006. Det har derimot vært en økning i andelen personer med avtalefestet pensjon, men dette er ikke nok til å oppveie nedgangen i antall personer som mottar uføreytelser.

I perioden sett under ett har det vært nesten en fordobling i antall personer med gradert (delvis) avtalefestet pensjon, fra 3.500 i 1998 til 6.600 i 2006. Både veksten og antall med gradert avtalefestet pensjon er omtrent likelig fordelt på kvinner og menn. Denne veksten kan bare forklare noe av veksten i yrkesdeltakelsen blant eldre menn.

Blant kvinner har det vært en økning i antall uføre i alle aldersgrupper, også blant de eldste. Blant kvinner er det en særlig stor andel uføre som har jobbet innenfor helse- og omsorgssektoren. I årene som kommer vil trolig en stadig

Figur 6:
Andelen av befolkningen i alderen 55-74 år som er i arbeid. Årsgjennomsnitt 1998-2006. Menn og kvinner.

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅS ARBEIDSKRAFTUNDERSØKELSER.

større andel av de sysselsatte jobbe innenfor denne sektoren blant annet som følge av aldringen i befolkningen. Dette er et forhold som isolert sett vil motvirke en vekst i yrkesdeltakelsen blant eldre kvinner. Innenfor denne sektoren vil det derfor være spesielt viktig å se på forhold som kan bidra til at arbeidstakerne både ønsker og er i stand til å fortsette i arbeid lenger enn i dag.

Permanent lavere yrkesdeltakelse blant yngre menn?

Blant menn i aldersgrupper under 60 år har det vært en nedgang i yrkesdeltakelsen fra 1998-2006. Nedgangen har vært særlig stor blant personer under 25 år. En forklaring kan være at et generelt høyere inntektsnivå gjør det mulig for flere menn å ha kortvarige avbrudd fra arbeidslivet. Det kan også være slik at en enda høyere tilgang på arbeidskraft fra utlandet til industri og bygg og anlegg i denne høykonjunkturen sammenlignet med 1998 har gjort det vanskeligere for ufaglærte menn å få innpass på arbeidsmarkedet. Det har vært noe vekst i andel uføre blant de yngste samtidig som en noe større andel har utdanning som hovedsakelig virksomhet i følge AKU.

Norges Banks anslag for produksjonsgapet⁵ indikerer at høykonjunkturen ikke hadde nådd det samme nivået i 2006 som i 1998. Dette kan være et argument for at yrkesdeltakelsen blant menn vil kunne nå nivået fra 1998 dersom oppgangskonjunkturen i Norge fortsetter. Imidlertid viser beregninger fra Statistisk sentralbyrå, blant annet basert på mer oppdaterte Nasjonalregnskapstall, at kapasitetsutnyttelsen nå kan være omtrent like høy som i 1998/1999.

Blant kvinner under 20 år har det vært nedgang i yrkesdeltakelsen i perioden 1998-2006. I øvrige aldersgrupper under 50 år har det vært mindre endringer i yrkesdeltakelsen blant kvinner.

For alle aldersgrupper under 60 år har det vært en økning i antall uføre blant både kvinner og menn. Nedbemanning og omstillinger kan medføre at medarbeidere blir syke og etter hvert uføre. Flere uføre vil i tilfellet ha sammenheng med at mange i alderen 30-60 år opplevde lavkonjunkturen i begynnelsen av 1990-årene. Som en ettervirkning av denne lavkonjunkturen kan det tenkes at flere fikk problemer med å etablere et fast forhold til arbeidsmarkedet og at mange av disse etter hvert også fikk helsemessige problemer. Andre forklaringer knyttet til utviklingen i arbeidslivet og samfunnet generelt kan også tenkes, uten at vi diskuterer dette nærmere i denne artikkelen.

En økende andel uføre i de yngste aldersgruppene kan sette i gang en akkumulerende økning i andelen uføretrygdede i de noe eldre aldersgruppene, noe som er en klar risiko med hensyn til mulighetene for å opprettholde en høy yrkesaktivitet i fremtiden.

HVA MED UTVIKLINGEN I ARBEIDSTIDEN?

I denne artikkelen konsentrerer vi oss i første rekke om å studere utviklingen i antall som deltar aktivt i yrkeslivet. Det er et viktig mål for hvor mange i yrkesaktiv alder som vil eller kan delta i inntektsbringende samfunnsaktivitet. Vi har hittil ikke sett på utviklingen i arbeidstid blant de sysselsatte. Det er et mer presist mål på hvor mye arbeidskraftsressurser som brukes i produksjon av varer og tjenester. I dette avsnittet vil vi se litt på hvordan utviklingen i faktisk arbeidstid har vært for kvinner og menn i perioden 1998-2006.

Det siste året falt gjennomsnittlig arbeidstid med 0,3 timer per uke for både kvinner og menn i følge AKU. Det reflekterer at en stor andel av veksten i sysselsettingen i samme periode kom blant deltidssysselsatte. I 2006 var gjennomsnittlig arbeidstid økt med 0,1 timer for kvinner og gått ned med 1,5 timer per uke for menn. Gjennomsnittlig arbeidstid er arbeidstid i referanseuken blant personer som faktisk har arbeidstid i den uken. Utvidelsen av antall feriedager fra 21 til 25 dager for flere tariffområder i løpet av perioden kan ha medført at flere har spredte feriedager i undersøkelsesuken, noe som kan trekke ned gjennomsnittlig arbeidstid noe.

Alderssammensetningen er en annen faktor som kan ha bidratt til endringer i faktisk arbeidstid. Andelen av de sysselsatte som jobber deltid er høyest blant unge under 25 år. Den er også høyere blant de eldste som er sysselsatt. I perioden 1998-2006 har andelen av befolkningen i alderen 16-74 år som er over 55 år økt fra 23 til 27 prosent. Dette er en faktor som trolig har medvirket til at den gjennomsnittlige arbeidstiden blant menn har gått ned. I årene som kommer vil andelen av befolkningen i yrkesaktiv alder som er over 55 år fortsette å øke, noe som da vil trekke i retning av at den gjennomsnittlige arbeidstiden blant de sysselsatte vil gå ned.

⁵ Produksjonsgapet sier noe om hvor høy produksjonen er i forhold til en nøytral konjunktursituasjon. Dette er kun et anslag basert på ulike kilder, og anslaget trenger ikke nødvendigvis gi et 100 prosent korrekt bilde av situasjonen.